

A hegyi beszéd Papp Miklós atya gondolatai alapján

Minden oldalról körüljárja az egyház – főleg a zsinat előtti egyház – a bűn témáját. A morálteológusok messzemenően differenciálták a bűnök fajtáit, hosszú bűnlajstromokat állítottak össze, lelki tükröket, míg nem a morálteológia – az erkölcsstan – egyfajta bűnmorállá vált és a hangneme is fenyegetővé.

Az egyházban a zsinat előtt minden kötelező volt. Ami nem volt kötelező, az tilos volt. Ez a hangnem nagyon uralta az egyházat: kiáltozó, örök pokollal fenyegető volt.

Mindenekelőtt nem valami ellen akar élni a keresztény ember, hanem **valakiért és valamiért**. Nem fenyegetően akarunk beszélni, hanem **meghívóan**. Ez az egyház senkit nem vonz; a fenyegető egyház, mely a pokol összes kínjával és gyötrelmével fenyeget - nem hív, hanem taszít.

A zsinatnak a nagy áttörése, hogy **meghívó egyház** kell, hogy legyünk. Ilyen szempontból lesz elégtelen a kötelesség teljesítő keresztény, vagy annak a hangsúlyozása. Mert a keresztény erkölcs az nem feltétlen kötelességek és tételes parancsoknak a megtartása – nem egy legalista élet -, hanem **szerelem**. Az Istennel való szerelem. Nem szeretetközösség, hanem szerelemközösség, egy személytől személyig, lélektől lélekig átjárt barátság, szerelem-szövetség, együttműködés.

Az eddig elmondottakban a szegletkő a **hegyi beszéd**. Mondhatnám úgy is, hogy a kereszténység szívéből és saját szívünkről szól. Alapvetően kijelenthetjük, hogy nem a hegyi beszédnek van erkölcsi tanítása, hanem az egyháznak van hegyi beszéde és erkölcsi tanítása.

Izrael (mint vallásos nép)	Egyház
Ószövetség	Újszövetség
egyszemélyű Isten	Szentháromság
Mózes, pászka	Új Mózes, új pászka
kultusz	Eucharisztia, szentségek
papok, próféták	új papság
10 parancs	???

??? – Mi az, ami nekünk van, mint erkölcsi útmutató? **Mi még mindig az Ószövetség szintjén, a 10 parancsolat szintjén élünk.**

A kereszténység ragaszkodik az Ószövetséghez, de keresi a sajátosságait is.

A kérdés az, hogy ha az Istenkép, a kultusz, a Biblia, a szentségek terén van egy sajátos többlet, akkor miért a 10 parancs alapján gyónunk? Miért ezt adjuk a gyerekeinknek az elsősíndozási felkészítón? Vajon a keresztény erkölcsben mi az, ami sajátosan Újszövetség? Nyilván nem tagadjuk a 10 parancsolat fontosságát, fontos minden erkölcsi igazsága, ami az Ószövetségben jelen van, de minden terület esetén megtörtént annak a sajátosan krisztusi kihegyezése, és mégis a 10 parancsolat szintjén vagyunk - a hittanórákon is például. Ez alapján tanítjuk azt, hogy hogyan éljél, hogyan kell gyónni, a lelkitükörök, – **mintha az új bort régi tömlőkbe préselnénk.**

Krisztus nem eltörölni jött a törvényt, hanem beteljesíteni. Rendkívül meglepő, hogy a hegyi beszéd mondásai közül valóban mennyinek van ószövetségi előtörténete, valóban mennyire táplálkozik azokból, és mennyire érthetetlen az a korábbi írások szövegkritikai vizsgálata nélkül. A szövegkritikai vizsgálat azt jelenti, hogy megnézzük a kort, a nyelvi- és a szövegkörnyezetet - mi az, ami körülveszi.

Tehát nem tagadva a Tóra, a 10 parancsolat, az Ószövetség jelentőségét, mégis markánsabban meg kellene fogalmazni a keresztény élet minden területén ezt a hangsúlyt, mely sajátosan krisztusi. Megfogalmazzuk a dogmatikában, a szentségekben, az egyház szervezetben, de mintha ezen a területen hiány lenne – (a morálteológiában) mi az, ami sajátosan krisztusi?

A hegyi beszéd értelmezési módjai

Amikor elolvassuk a hegyi beszédet, az ember sokszor belealszik. Úgy érezzük magunkat a hegyi beszéd olvasásakor, mint egy liturgikus körmeneten, amit az ember újra és újra körüljár.

Mi a körmenetnek a lényege? Ízlelem, szemlélem a titkot. Nem tudok belépni a misztériumba, ezért körbejárom. Együtt akarok lenni vele. A liturgikus áhítattal körüljárt olvasás a hegyi beszédben különösen is megjelenik és hangsúlyos.

Az első keresztények a hegyi beszédet úgy tolmácsolják, mint *új törvényt*, a keresztények új törvénye, az evangélium etikája. Ez felülmúlja Mózes törvényét, a régi hegyet – a Sínai hegyet, ahol kapták a 10 parancsolatot-, a régi kőtáblákat, a régi tartalmat. Új hegyen állunk, Krisztus az új Tanító. Krisztus az új és nagyobb Mózes. A keresztények új törvénye tehát a hegyi beszéd, - ez a leírt törvény.

Az új törvény közepe a szeretet parancsa, amelyet már nem kőtáblára, hanem szívbe vésnek. Magától értetődően mindenkire vonatkozik. A hegyi beszédben az első keresztények a legfontosabb szempontokat találták meg az életük irányításához. Vezérfonalként ment előttük és ezek magába foglalták akár a dogmatikai, morális, liturgikus dimenziót is.

Az őskeresztény időkben a családos, városban élő keresztények mellett *kialakulnak a remeteségek*. Az aszkéták a szó szerinti magatartásra törekedtek, kivonultak a városból, eladták minden vagyonukat, nem voltak erőszakosak, nem esküdtek semmire, harcoltak a szív tisztaságáért. Valóban szó szerint vették a hegyi beszédet.

A világban élő keresztényeknek a parancsok megtartása lett a cél. Már a nagyon korai Didakhé (2. században keletkezett őskeresztény irat) írja: *Ha tényleg vállalni tudod az Úr egész igáját, tökéletes leszel, ha nem tudod, tégy meg annyit, amennyire képes vagy.*

A két életforma hívta létre a tökéletesek (remeték vagy aszkéták) és a világban élő hívek közti megkülönböztetést, amiről szintén olvashatunk egy 4. századi őskeresztény iratban, a Liber graduum-ban.

A mai napig ez van még jelen az egyházban, bár ezt a zsinat előttit már kevésbé hangsúlyozzák, hogy a szerzetesség tökéletesebb életforma, mint a házasság vagy családos élet. A zsinat után ezt az egyház már kifejezetten tiltja vagy tagadja ennek a hangoztatását, de lássuk be, ennek a gyökerei ott vannak azért még sokszor, és mindenképpen ide vezethetők vissza, erre a bizonyos különválásra.

Ennek megfelelően alakult ki ez a *kétfokozatú etika* is: különbséget tettek a parancsok és az evangéliumi tanácsok között; amiből az első mindenkire, a második pedig csak a tökéletesekre vonatkozott. A középkori teológiában ez később még jobban éleződik, - a szerzetességet tökéletesebbnek mondják a házasságnál. Azt azonban sehol nem tanította az egyház, hogy az evangéliumi tanácsok alól az egyszerű keresztényeknek abszolút felmentése lenne.

Ágoston szerint az első szövetség parancsai a félelemre épültek, az új szövetség a tökéletesebb motivációra, a szeretetre épít, így a hegyi beszéd nagyobb parancsai minden keresztényre vonatkoznak, amit igyekezniük kell megtartani, „*amennyire rajtuk múlik*”, amennyire az erejük engedi.

Aquinói Szent Tamás már a középkorban a hegyi beszéd egészéről úgy beszél, mint mindenkire vonatkozó parancsról, és nem, mint kevesekre vonatkozó tanácsról. Soha sem tanította, hogy az ellenségszeretet követelménye, a bosszúról való lemondás csak a szerzetesekre vagy papokra lenne érvényes, míg a többi keresztény mentes lenne alóluk. *A Krisztus-követők életében valóban vannak fokozatok, van fejlődés - az egyéni életnek a fejlődése. Krisztus követése folyamat.* Mindannyiunk életében látjuk ezt, folyamatosan úton vagyunk. Persze van, amikor visszacsúszunk vagy megállunk, de az irány az fontos.

A hegyi beszéd egy programnak is tekinthető, amit lépésenként valósítunk meg. A folyamatszerűségben pedig van növekedés és visszaesés, erősödés és gyengülés - egyénileg és közösségileg is.

Ferenc pápa többször hangsúlyozza ezt, hogy Isten nem szeplőteleniséget vár tőlünk, hanem növekedést, fejlődést, elmélyülést az evangéliumi úton.

Tekintve az aszkétákra, kezdeti szerzetesekre, remetékre – később is mindig voltak olyanok, akik a hegyi beszédet szó szerint akarták megtartani, ilyen volt pl. Tolsztoj is. Szerinte Jézus tanítását radikálisan, mindenféle enyhítés nélkül kell élni. Ez a gyakorlatban mindenféle erőszak, államhatalom, védekező háborúk elvetését is jelenti.

Voltak és lesznek helyzetek, ahol szó szerint érvényes lehet a hegyi beszéd. Az egyházban mindig fontosak, akik igyekeznek szó szerint megélni az evangéliumot, akik erre kapnak hívást. Nem gondoljuk azonban, hogy ne lenne szükség akkor is a szövegkritika használatára, a biblikus szövegekörnyezet megvizsgálására.

Egy német teológus, Ulrich Luz szerint senki sem mentes kora egyházától, amikor olvassa a hegyi beszédet. A sokféle értelmezés napvilágra hozza az egyetlen misztérium sokféle árnyalatát, melyek mégis gazdagítanak minket. A sok megkülönböztetési mód közül mára a legfontosabb a krisztológiai értelmezés.

A hegyi beszéd krisztológiai értelmezése

XVI. Benedek pápa mondja: a hegyi beszéd rejtett krisztológia. (Krisztológia = Krisztusról szóló tanítás.) Nem egy szisztematikus erkölcsant találunk benne, de még csak nem is erénytant. A kereszténység igazi „erkölcse” a szeretet. Krisztus az ajtó az Isten országa felé, és a hegyi beszéd az odavezető ösvény leírása.

E szerint a krisztológiai értelmezés szerint a hegyi beszéd parancsai elsősorban Krisztusra vonatkoznak. Már az ő életében megvalósult a hegyi beszéd, így az nem egyszerűen tanítás és példa a tanítványok számára vagy erkölcsi kötelesség. *Már előzetesen megvalósult Krisztus életében, így amikor a keresztények követni akarják, már egy megvalósult életet vagy etikát követnek.* Már beteljesült, mielőtt a tanítványoknak azt meg kellene cselekedniük. A hívő ember nem egy idealista törvényt kap, hanem egy megvalósított, megélt törvényt. Nem elég a hegyi beszédet úgy értelmezni, mintha a keresztényektől még többet várna el Krisztus (még magasabbra tenné a magasugró lécet). Nem annyi az újdonság, hogy a keresztények még jobban tartsák meg a törvényt (mint a zsidók), még tökéletesebbek, még szeplőtelenebbek, még puritánabbak legyenek stb., mintha a hegyi beszéd pusztán fokozása lenne az ószövetségi 630 parancsnak. Sokkal inkább fordítva van: már egy olyan törvényt kap, amit Krisztus teljesített: így a Krisztusban való részesedés könnyebbé teszi a törvény megtartását. Innen érthető az, amit Jézus mond, hogy *az én igám édes és az én terhem könnyű.* Aki Krisztusban részesedve, a Lélekben akarja megtartani a törvényt, annak könnyű. Aki saját erejéből akarja megtartani, annak nehéz. A morális élet nem egyszerűen okos életvezetés, nem egy kötelességszerű megtartás vagy bűnelkerülés, hanem Krisztusban való élet, a Lélek által, az Atya háza felé.

A hegyi beszéd szövegeinek kutatása feltárja: vannak kijelentések, melyeket biztosan Jézus mondott; vannak olyan részek, amelyeket Máté tett hozzá a szöveghez, de van továbbá olyan is, amelyeket én magam élek meg. Mint egy továbbhullámozás. (Az ember, ha megy kajakkal, kenuval a Dunán, vagy csak úszik, van egy továbbhullámozás, amit maga mögött hagy.) Krisztus teljes szeretete akar továbbhullámozni a történelem végéig és ehhez a hegyi beszéd dinamikája magával ragad. Magával ragadta Mátét, Lukácsot, az első közösségeket, majd minden olvasót. Ezért érzi az ember mindig a Szentléleknek egy fuvallatát, amikor a

hegyi beszédet olvassa, mert továbbhullámzóan igényli, hogy tegyem hozzá a saját, megélt életemet, tanítványságomat.

Mondhatjuk azt, hogy a hegyi beszéd *Krisztus portréja*, önarcképe, ami őrzi az ő életét, misztériumát. Valamennyire elérhetetlen a végső titka, és mégis jelen van, itt van. Olyan ez, mint egy keleti ikon, Krisztus-ikon. Minden ikon az egyetlen arcképet próbálja megfesteni, megragadni, de tudatában marad ikon jellegének - sose fogja Krisztust megfesteni. A sok-sok ikonarc mögött az egyetlen arcot akarjuk szemlélni.

II. Jánosa Pál pápa mondja, hogy *Krisztus önarcképe* rajzolódik ki bennünk, és éppen ezért felhívás mindez az ő követésére, a vele való életközösségre. Ezért mondhatjuk, hogy a hegyi beszédben Krisztus arculata jelenik meg, és így a tanítványi lét arculata is. A hegyi beszéd Krisztus önértelmezése, így tetteit, szenvedését, feltámadását is a hegyi beszéd magyarázza, nagypénteken bizonyítja, hogy nem a levegőbe beszélt. Ugyanakkor fordítva is igaz: a nagypénteki eseményeket nem érthetjük meg a hegyi beszéd nélkül, nagypénteken a hegyi beszédet kellene olvasnunk a liturgiában. Úgy is lehet mondani, hogy a kereszt hátoldala a hegyi beszéd és a hegyi beszéd megvalósítása a kereszt.

A hegyi beszéd Máténál a hegyen hangzik el, Lukácsnál síkságon: a végső üzenetük ugyanaz. A hegyen való beszéd felidézi Mózeset, a Sínai hegyet, Jézust új Mózesként mutatja be.

Fontos, hogy Jézus leül. Az ülve tanítás a teljhatalom kifejezése. Régebben a püspökök is ülve beszéltek ünnepi szertartásokkor. A végső idők tanítóját látjuk, a teljhatalmú tanítót, akinél többet már senki nem fog tanítani: Isten abszolút önközlése valósult meg Krisztusban. Az ítélő Bírót halljuk beszélni, ahogy a bírói székében majd leül, az most itt megelőlegezve megtörténik a hegyen - és ez nem fenyegetés, hanem örömhír.

A hegyi beszéd teofánia (Isten megjelenés), Krisztus egész történelmi léte az, a Szentháromság legteljesebb önközlése. Így a tanítványok köre is kiszélesül, már nem egyszerűen az izraelita igazaknak szól, hanem a világon mindenkinek. Mindenki lehet tanítvány, aki elfogadja Krisztust. A síkság éppen azt jelenti Lukácsnál, hogy Krisztus tanítása kiszélesedik, a síkságon ellenállás nélkül árad tova térben és időben a világ végső határáig.

Ugyanakkor hangsúlyozza egy másik német teológus, Klaus Demmer: a hegyi beszédben nem egyszerűen teofánia történik, hanem krisztofánia. (A teofánia az Isten megjelenése, a krisztofánia Krisztusnak a megjelenése.) Ez azt jelenti, hogy csúcstanítást hallunk Istenről: Isten Szentháromság, lényege a szeretet, és ez a csúcsközlés elérkezett Krisztussal az ember közelébe. Mégsem felejthetjük, hogy *a Krisztus-esemény nemcsak csúcsközlés Istenről, hanem csúcsközlés az emberről is.*

Nem leírt normák vannak, nem az általános, természetes erkölcsi törvény, hanem élő Tanító. A lelkiismeret dolga éppen ezért nem a normák teljesítése, felismerése, hanem élő kapcsolat Krisztussal. Ha az

ember csak a normákat nézi, akkor nagyon könnyen törvény megtartásba csúszik a gondolkodása, a vallásossága is, amely nélkülözi a perszonális, személyes kapcsolatot Krisztussal. A törvény lesz a fontos, nem maga az Úr. Jézus ezért háborúzik folyamatosan a farizeusokkal. Amikor az etikák, az antropológiák (embertan) teljességét keressük, akkor Krisztusra kell tekintenünk. Amikor a mindenkire érvényes értékeket keressük, akkor nem annyira az ENSZ és az EU emberjogi nyilatkozataiból kellene azokat olvasnunk, hanem a hegyi beszédből. *A minden emberre érvényes emberkép, egyetemes emberség a hegyi beszédben jelenik meg.* Az összes egyetemes emberi értékek, jogok, antropológiák forrása a hegyi beszéd.

Krisztus tekintélye

Jézus tekintéllyel lép fel a hegyi beszédben: ezt mondták a régiek, én pedig ezt mondom. Jézus az írástudók fölé helyezi magát. Az írástudók fölött maga az Írás van. Krisztus nem a *Tóra alá*, az írástudókkal egy sorba helyezi magát - egy új tanító, egy új rabbi -, hanem a *Tóra fölé*. Egy írástudó sohasem merésznél a Tóra fölé helyezni magát. Krisztus nem úgy mutatkozik, mint aki a Tóra alatt van, mint aki jobban érti a Tórát, *hanem, mint aki jobban érti a Tórát adó Istent.* (A Tóra az ószövetségi parancsok összefoglalása.) Jobban érti az Istent. Krisztus nem a Tórát magyarázza, hanem *az isteni akarat magyarázója*, és ezzel, Istennel egy sorba ülteti magát. Pontosan ettől lesz, nem egyszerűen az Ószövetség jobb értelmezője, hanem az Atya Fia. Nem más tekintélyre hivatkozik, más rabbi iskolára, hanem azt mondja: *Én pedig azt mondom nektek...*

Benedek pápa kiemeli, hogy a nép szinte *megijedt* ennek láttán. Nem egyszerűen csak ámult, hogy milyen tekintéllyel tanít Jézus, hanem meg is ijedt. Úgy tanított, mint akinek teljhatalma van, mint aki Isten magaslatán van, s mer az Isten fenségével beszélni. Az ijedtséget az váltotta ki, hogy vagy káromkodik, vagy valóban maga, Isten szól belőle.

Ahogy Krisztus az Atyára néz, ahogy viszonyul hozzá, onnan ered a cselekvése. A Krisztus-követő számára maga az Atya az origó, a kezdőpont, de hogy ki is ő, ahhoz Krisztus az ajtó.

A hegyi beszédben Krisztus az Atyára irányítja a figyelmünket, sőt, a hegyi beszéd közepe a Miatyánk imája lesz.

Boldogságmondások

A hegyi beszéd a boldogságmondásokkal kezdődik; olyan, mint egy nagy opera nyitánya. Minden tétel fő témája elhangzik benne. A boldogságmondásokban sűrítve benne van nemcsak a hegyi beszéd, hanem az egész evangélium is. Azok magukba sűrítve, mintegy helyettesítik az evangéliumot.

Mi nem leírt normákat próbálunk teljesíteni, azokat követni, hanem magát az élő személyt, Krisztust követni. A boldogságmondások krisztológiai értelmezésében látjuk Krisztus életét, tanítását, halálát és

feltámadását. *A boldogságmondások a legdrágábbat őrzik nekünk, Krisztus arcát, Krisztus arculatát, s így akarnak hatni a tanítványok arculatára is.* Nem konkrét normákat kapunk, hanem egy arculatot, egy arcot, ami aztán átváltoztat bennünket is, a mi cselekvésünket is, a mi életünket, a mi látásmódunkat.

Nem egy szisztematikusan kidolgozott erénykatalógust kapunk a kezünkbe a boldogságmondásokkal, hogy ezt kell tenned, és ha nem ezt teszed, akkor szégyelld magad, vagy ásd el magad. A boldogságmondások mást céloznak meg. A keresztény létnek a *gyújtópontját* helyezik a lelki szemünk elé. Ebben a Krisztus-követés átütő erejét célozzák meg, ami aztán nem csak kibírja a történelem konfliktusos szituációit, hanem képes lesz majd azt átformálni is.

A boldogságmondások megfogalmazhatnák azt is, hogy *boldogok, akik örömet lelik a tanítványságban, a családi életben, a bölcs életvezetésben.* Ám inkább oda akarják irányítani a tekintetünket, ahol különösen nehéz lesz Krisztus-követőnek lenni, tanítványnak lenni. Krisztus olyan boldogságot hozott, ami vigasztalóan megtart a konfliktusokban, a krízisekben, a nehéz helyzetekben, akár az üldöztetésben vagy a keresztekben. Élő arculatot nem lehet szisztémába foglalni, pontokba foglalni. Mint ahogy egy édesanya szeretetét sem lehet szabályokba foglalni.

A boldogságmondások Krisztus után a tanítványi létnek is megrajzolják az arculatát. Milyen a tanítvány? Nem törvénybetartó, legalista, hanem Krisztussal együtt cselekvő.

Ugyancsak Benedek pápa mondta, hogy a boldogságmondások Krisztus rejtett, belső életrajzát, alakját, arcképét hordozzák. Felborul a világi mérce. Isten értékrendszere eltérő a világi értékeléstől, s amint a helyes szemszögből vizsgálódunk, kiderül, hogy kik az igazán boldogok. A boldogságmondások az *értékek átértékelései*: örömet jelentenek mindazoknak, akik azok szerint élnek, ugyanakkor kritikát hordoznak azok számára, akik nem. Innen látszik, hogy milyen nyomorúságosak azok a korábbi örömök, melyek korábban megelégedettséget adtak. *Minél inkább Krisztus-követővé válik valaki, annál jobban érvényesülnek rajta – akár szó szerint is - a boldogságmondások.* Ezért tudnak érvényesülni a tanítványon, mert már előtte érvényesültek Krisztuson.

A boldogságmondásokat minden nap elimádkozva – ha az ember elimádkozná - valóban egy szelíd erő, békesség, megvigasztalódás, remény költözik a tanítvány szívébe, onnan a hivatásába és onnan át a világba. Bármilyen szakmában, hivatásban a boldogságmondásokat, ha éljük, akkor átvesszük Krisztus arcát és Krisztus gondolkodásmódját, Krisztus látásmódját - ezzel szenteljük meg a világot ott, ahol élünk.

Következésképpen a boldogságmondások egy *új boldogságfogalmat* közvetítenek. Nagypénteken Krisztussal sok minden meghalt: egy régi istenkép, a boldogságkép is. Arisztotelész szerint: az a boldog, aki beteljesíti a természetét: egészséges, családos, sikeres, kulturált, van hatalma, pénze, barátai, közössége. Ma úgy mondanánk: a boldogság a polgári jólét.

Nagy kérdés, hogy mi volt meg ezekből Krisztusnak egész életében, de főleg a kereszten. Boldog volt-e Krisztus a kereszten? Ha igen, akkor mitől, hiszen jólétben nem dúskált, barátai is otthagyták...

A boldogságmondásokban van a kulcs: mintha Krisztus elhallgatna egy pár szót az elején: „*Akik már boldogok Istenben... nem baj, ha szegények, ha üldözik őket, ha sírnak.*” A boldogok *már Istenben boldogok*, és nem a sírástól boldogok, nem az üldöztetéstől boldogok – a keresztyén ember nem mazochista. A szenvedést az ember nem dicsőíti, a szenvedéstől fél. Ami újdonság: *a már most boldog.*

A hellén gondolkodás szerint a boldogság a természetes élet, az okos életvezetés következménye, olykor a szerencse ajándéka.

A zsidó gondolkodást a teremtés rendjébe vetett hite, a természetes igazságérzete miatt úgy gondolta, hogy Istentől jár az igaznak az igazolás, a jutalom. *Meg kell dolgozni a jó nyugdíjért, ami majd a Mennyországban vár bennünket.* Ez kitolódik a végidő felé, a halál utáni életre.

A boldogságmondások szerint a tanítvány már most boldog Krisztussal. Krisztussal elérkezett Isten országa, Isten boldogsága, s már most megtapasztalható. Jézus boldogságmondásai nem egyszerűen vigasztalások egy jobb jövő reményében - jó nyugdíj reményében -, hanem a messiási kinyilatkoztatás a jelenbe lép.

A jelenbe belép az üdvösség. Akik őt hallgatják, követik, már most megtapasztalhatják Isten örömét. Krisztus elsősorban Isten országának örömhírét jött hirdetni, és nem annak etikáját, erkölcsi törvényeit. Tehát a Krisztusban való lét több mint az erkölcsi dolgok megtétele, Krisztus több mint tanító. Az etika célja nem az erkölcsösség, hanem a szent élet.

Ugyanakkor Krisztussal a valamilyen fokú vértanúság, a kereszt is megkerülhetetlenné válik. Ahogy Krisztustól elválaszthatatlan a kereszt és a vigasz, úgy az ő új boldogságfogalmából sem hiányozhat a *vértanúság és a megvigasztaltság*. Nem beszélhetünk úgy a boldogságról, mintha az *kiteljesedés, önmegvalósítás, természetes kibontakozás* lenne. Az igazi boldogsághoz lényegileg hozzátartozik a vértanúság, amitől az ember - bármiféle szenvedéstől, üldözéstől - zsigerileg fél. Félünk a sebektől, a kereszttől, a feszültségektől.

A Krisztus-követő boldogságában ott van a vértanúság, a kereszt - a nagypéntek, de ott van a megvigasztaltság is - a húsvét. A legbeteljesültebb, boldog életek – legyen az a családi életed, szakmai kifutásod, a szolgálatod a közösségben - sem lesznek mentesek a vértanúságtól, a kereszt megtapasztalásától.

Felvetődhet a kérdés, hogy akkor *rossz a teremtés?* Váljunk el, keseredjünk el, lépjünk ki a közösségből, vágjuk be magunk mögött az ajtót? A hiba az elején lehet, hogy a boldogságról, mintha polgári jólétként értve beszélénk. A boldogságmondások nem engedik, hogy a boldogság és a vértanúság fogalmát szétválasszuk és egy irreális boldogságot hajszoljunk vagy keressünk.

Az egyház nem hazudik, nem ígér illuzórikus boldogságot, csak Krisztus boldogságát.

Sok hívő ember van, ki ezt a kérdést teszi fel, főleg kórházban, hogy én templomba járó voltam, nem ettem húst pénteken stb., és mégis hogy elbánt velem az Isten. Számukra a keresztyénység egy életbiztosítás,

befektetés. *Adtam, befektettem, nekem ez jár* - akár az egészség, akár a kereszt nélküli élet. A boldogságmondások pontosan erre mutatnak rá, hogy nem jár.

Jézusban a messiási címek beteljesedtek és átalakultak: magára veszi a messiási címet, de át is alakítja. Lassan elpárolog az olyan messiási várakozás, amihez elválaszthatatlanul hozzátartozik az evilági jólét.

A messiási felségcímek Krisztusban beteljesednek, de újat is hoznak. Megragadható ez a betlehemi királyként való köszöntésben, vagy amikor Jézus bevonul Jeruzsálembe, de ott van már a lábmosás gesztusában, ott van a királyi cím a kereszten a feje fölött, táblára írva. *Krisztus magára veszi a királyi címet, de nem hoz evilági jólétet.*

Üdvös csalódás megy végbe Jézus tanítványaiban. Tudnak úgy cselekedni, úgy szenvedni, hogy nem a teokrácia - Isten uralma, földi siker, polgári jólét - legyen a cél. A keresztény tud elszenvetni, balek lenni az evilági mércék szerint. Jézus üzenete nem kötődik a politikához, evilági jóléthez - teljesen más szinten beszél. A kereszt a morál közepébe kerül. Nem szabad, nem lehet a kereszt radikalitását elkerülni. Nem tudom kikerülni nagypénteket. Szeretnék, ha mindig húsvét lenne, mindig csak feltámadás lenne az életem, – nem tudom kikerülni, sem a saját életemben, sem a házasságomban, sem a szakmámban, sem a közösségemben.

A kereszt zavaró botlaskő minden olcsó keresztény élet számára. Az ember önmagában és a világban is megtapasztalja a keresztre feszítettséget, az ellentmondást. A kereszt egyben ítélet is, megszabadítás, kegyelem. A feltámadásban Isten történelem feletti gondviselése válik jelenné, válik hatékonyá. A történelem így alakul át: húsvét felől indul az új teremtés, az új gondolkodás. Éppen ezért a keresztény élet nem egyszerűen egy sikeres cselekvés. (A szektáknál látjuk, hogy ha imádkozol, ha tizedet fizetsz stb., akkor Isten jutalma lesz a sikeres élet. Két dolog nincs ezekben a vallási gyülekezetekben: irgalom és kereszt.) *A bölcsesség azonos lett a Krisztus keresztyébe való belebocsátkozással.*

Jézus boldogságmondásaiban van egy meghökkentő hatás: pont nem azokat nevezi boldognak, akiket a mindennapi felfogás annak nevez. A beszédmód, meghökkentő végkifejlet azt jelzi, hogy itt földrengés, paradigmaváltás, gondolkodásmódbeli váltás van. Nem egy tudományos szisztéma, hanem a megfeszített és feltámadt személy van a keresztény élet középpontjában.

Miért fontos a megvigasztaltság? Miért kell bennünket megvigasztalni? Jézus a Lelket is Paraklétosznak, Vigasztalónak mondja. „*El fogom nektek küldeni a Vigasztalót.*”

Miért van szükségünk a vigasztalásra? Nagypéntek után szabad beszélünk arról, hogy *Istent távolinak is tudjuk érezni.* Aki már imádkozott, az tudja azt, hogy Isten időnként elbújik. Isten időnként távolinak tűnik. Olykor érezzük közelségét, szerető jelenlétét, máskor távolinak érezzük. Az embert ez szomorúsággal tudja eltölteni.

Szent Ignác vigasztalanságnak hívja – van ez az állapot. Énekek éneke beszél erről: a menyasszony és vőlegény eltávolodnak, majd keresik egymást és újra egymásra találhatnak.

Az ember megéri ezt az elhagyatottságát, Istennek ezt a távolságát, hogy *mintha nem érdekelné, mintha nem is lenne, mintha távoli lenne*. Az igazságtalanság tarol, az erőszak tombol, az ártatlanok tehetetlenek, a szeretet gyöngé. Mintha a másik oldal sokkal erősebb lenne. Ott van a jogos igazságérzet, a teremtés igazságba vetett hit - itt megáll a görög bölcsesség vagy a zsidó túlvilágon jövő boldogság várása. Szent Pál így mondja, hogy a görögök bölcsességet követelnek, a zsidók csodát várnak.

Mi a válasz? Az ember morálisan ilyen helyzetben is szeretne cselekedni, de ehhez megvigasztaltságra van szükség, hogy ekkor se bénuljunk le, és ekkor se vegyük át a világ cselekvés mintáit. **A megvigasztaltság azt jelenti: csak látszólagos Isten távolléte, valójában közel van hozzánk.** A megvigasztaltság semmiképpen sem jelent passzivitást, depressziót, visszavonulást, semmit tevést. Sokkal inkább aktivitást, de már másként. A megvigasztaltság azt jelenti, hogy a keresztény nincs bezárva a történelem ördögi körébe. Láncra tud verni bennünket egy családi gyűlölködés, rokoni feszültségek vagy akár munkahelyi, vagy erőszakkal szembeni tehetetlenség, vagy a strukturális bűnök hálója - Istennek ez a távolsága. A keresztény mégsem vergődik bénán a történelemben, hanem erőt ad neki ez a megvigasztaltság, hogy az Isten maga a szeretet. Már a feszült helyzet sem istentelen, mer belépni egy nehéz konfliktusba, megfeszítetten is tud szeretni. Tud veszíteni akár a nagyobb nyereség érdekében.

A megszabadulás története a boldogságmondásokban olyasmi, mint egy viselkedési kódex. Innen indulhat a keresztény erkölcsiségnek a megalkotása. A cselekvés jobb alternatívái jelennek meg a görög okosság aktivizmusánál és az ószövetségi várakozó passzivitásnál. **„Aki már boldog Istennél...” - az máshogy cselekszik.**

Az első boldogságmondás: nemcsak számban az első, hanem a legfontosabb is. Boldogok a lelki szegények... Ez visszhangzik az összes többiben. A lelki szegény nem egyenrangú üzletfélnek tudja magát Isten előtt, hanem ráutaltnak. Tudja, hogy minden Istentől ered, de mégsem passzív, hanem együttműködő. Minden reményét Istenbe helyezi, ami már most jelen van az ő életében. Semmilyen helyzetben nem lesz önelégült, gőgös vagy cinikus, rezignált. Tud reménnyel cselekedni, szenvedni, úgy, hogy az nem rezignált passzivitás, hanem aktivitás. Ahogy Krisztus a kereszten: bizalommal cselekszik, megvigasztaltan szenved, szeretettel átalakítja a szenvedést és magát a világot is. A tanítványi sors is fog ebből részesedni: a lelki szegénység a szeretetteljes együttműködés Istennel, aki a sikerben, kudarcban is társ. A lelki szegénység megélése magába foglalja a prófétaságot, bátor kiállást (akár) az üldöztetésben.

A tíz parancsban, vagy egyáltalán az ószövetségi 630 parancsban *több a tiltás*. Kiemeli az emberi teljesítményt (neked kell valamit megtenned, letenned az asztalra); a viselkedést szabályozza; a jutalmat sokszor evilági keretek között gondolja el (már itt a földön sikeres, egészséges stb. leszel); a rosszat csak behatárolni tudja, nem tudja legyőzni.

A boldogságmondásokban **több az ígélet**. Az egész sokkal pozitívabb. Nem az emberi teljesítményre épít, hanem az Isten megvigasztalására. Az újszövetségi imában kevesebb a panasz, mint például a zsoltárokból. Az Újszövetségben sokkal több a dicsőítés. A viselkedést inkább meghívóan akarja

szabályozni és a boldogságmondások ezt a megvigasztaltságot tükrözik; a rosszat nemcsak behatárolni, de legyőzni is lehet, hatni is lehet rá.

Egy német teológus, Weber szerint „*Európa arca más lenne, ha nem került volna ennyire a kereszténység közepébe a tíz parancsolat.*”

A boldogságmondások lelki útja a keleti kereszténységben

A keleti kereszténységben a boldogságmondások jobban jelen vannak az életükben, mint a mi életünkben. Például minden nap délben, amikor mi az Úrangyalát imádkozzuk, ott a boldogságmondásokat mondják, illetve a temetéseken is az hangzik el.

A boldogságmondások egymásutánisága nem véletlen: utat mutat a cselekvésre, arra hívja a keresztény embert, hogy a keresztény cselekvés a boldogságmondásokból induljon ki. Örömből indul a cselekvés: aki már Krisztussal együtt van, az örömből cselekszik. Nem a bűn elkerülése a lényeg; nem lelki nyomor, ínség áll mögötte, hanem elbűvöltség és öröm.

A gyónásban úgy szoktam fogalmazni, hogy nem az a fontos, hogy elkerülje a bűneit, hanem arra törekedjen, hogy közelebb kerüljön Krisztushoz, és majd ő fogja ezt a bűnelkerülő munkát benne véghezvinni.

A boldogságmondások sorrendje fontos. Olyan, mint amikor az ember felépít egy házat vagy egy templomot.

Az első boldogság a lelki szegénység, az ember teljes szegénységét jelenti Isten előtt: *nélküled semmi vagyok*. Olyan, mint a tékozló fiú szegénysége: nemcsak hogy vagyona nincs, de erényei sincsenek. Megérti a betegségét, felfogja, hogy csak Istennél van gyógyulás, hazatérés. A lelki út a rászorultság alázatos beismerésével kezdődik, ami nem pesszimizmus, hanem reményre, boldogságra ad okot az ember életében.

A beismerés magával vonja a *bűnbánat könnyeit*, ami nagy megkönnyebbülés mindig. Ez nem egy pszichológiai bűnbánat, hanem Isten előtti könnyek, amiben benne van az irgalom, a feltámadás reménye. Ezért lesznek boldogok azok, akik Istennel együtt sírnak. Az őszinte bánat megtisztulást hozó könnyei.

Amikor az ember megsiratja a bűneit, kialakul egy belső béke a gondolataiban. Korábbi rendetlen vágyak, idegesség, harag, elkeseredés helyébe belép a szelídség. Ez a szelídség fog neki segíteni, amikor a világban harcol, a szelídség erejével hódítja meg a világot. A rosszat nem féken akarja tartani, hanem szelíden gyógyítani.

Az első három boldogság megalapozást jelenti, alap. Erre kerülhetnek rá a falak, a további négy boldogság.

Amint a beteg gyógyulásának első jele, hogy erőre kap és enni akar, úgy a bűnéből feltámadó is elkezd *éhes lenni az igazságra*. Olyan gazdagságra, amit eddig elhanyagolt az életében, mert eddig másra volt éhes. Az igazságra való éhezés azonban magába foglal egyfajta aktivitást is: az éhsége csak akkor elégítetik ki, ha minél inkább kiterjeszti az igazságosságot mindenkire. A falak ki akarnak nőni a földből, az igazságosság meg akar jelenni a történelemben. S a dráma ekkor kezd fokozódni.

Az igazságosságban megerősödő ember elkezd megtenni az irgalmasság cselekedeteit kicsiben és nagyban. Hálásan és a jótól elteltén önmaga is ontani akarja a jót. Már nem parancs és kötelesség, hanem hálás (eucharisztikus) cselekvés.

Minél inkább gazdagodik az ember az igazságban, minél több jót tesz, annál inkább *tisztul a szíve, annál inkább látja az Istent*. Nincs pontgyűjtés. Nem azért teszem a jót, hogy pontot gyűjtsék. Nem azért adok alamizsnát vagy böjtölök, vagy imádkozom, hogy pontokat gyűjtsék, a jó nyugdíj reményében. Mindezek az én szívemet tágítják ki, nem parancs és kötelesség, hanem hála, ami a keresztyén ember vérében van.

A tevékeny élet megtisztítja a szívet. Elkezd látni Isten látásával, gondolkodásmódjával, elkezd a szív tisztaságával nézni, a szeretet olyan lehetőségeit veszi észre, amit régebben sose, mint kicsinyhitű.

Akiben uralomra jut a béke, az boldogan akarja ezt a világban is megvalósítani: békét akar szerezni maga körül, békét akar kicsiben és nagyban. Már nem lesz gögös, hanem alázatos, nem a maga erejében bízva, öntelten cselekszik, hanem Istennel szövetségben. Ehhez bölcsességet, erőt és főleg, érzékenységet kap.

Ekkor válik az ember Isten fiává. A fiú már nem szolga és nem béres, nem kötelességből teszi a jót, nem bérért vagy nem félelemből, hanem gyermekként.

Most jön a ház teteje vagy a templom kupolája: az üldöztetés. Amíg az ember csak szelíd, siratja a bűneit a rejtekben, addig senkit nem zavar. Amint elkezdenek a falak látszani, elkezd az igazságosságot kiszélesíteni, az irgalmasságot megvalósítani, s főleg békét akar minden szinten - onnan nagyon fogja zavarni a világot. Az üldöztetés csak akkor jön, amikor már Isten fiaivá váltunk, amikor állnak a falak. A szent zavarja a világ bűnös struktúráit, lelkiismeret furdalást ébreszt, rávilágít a dolgok értékére, hitványságára. Ez az üldöztetés ilyenkor már nem egyszerűen a tanítványnak szól, hanem a Világosságnak, aki a világba jött, de a világ nem akarta befogadni. Ezért van boldogság az ilyen üldöztetésben, mert ez már a Megváltó sorsával azonosul, ami magában hordozza a feltámadásnak a reményét is.

Az antitézisek

„A régieknek ezt mondták... én pedig ezt mondom nektek” – az antitézisek felépítése hasonló. Bármennyire hangsúlyozzuk az Újszövetségnek az Ószövetséggel való kontinuitását (folyamatosságát) Krisztus mégis valami nagyobbra hív az Újszövetségben.

A korai egyház nem osztja Markion nézeteit, aki elvetette az egész Ószövetséget, zsidó hitet, s csak az evangéliumokhoz és Pálhoz akarta tartani magát.

Az egyházban máig érvényes Órigenész meglátása, aki a két szövetség viszonyát a gyermek férfivá éréséhez hasonlította: a gyermek növekedik, valamit elhagy, de nem semmisül meg, amikor férfivá érik.

Iréneusz is ragaszkodott ahhoz, hogy a törvényt Krisztus nem szüntette meg, hanem kiszélesítette, és beteljesítette.

Aquinói Tamás a mag és a későbbi gyümölcs képét használja.

Schockenhoff, német teológus szerint az antitéziseket tudni kell irodalmi műfajuk alapján olvasni. Az illusztráció a nagyobb szolgálatában kell, hogy álljon. Valójában nem szó szerint kell olvasni őket, hanem a *mozgást* kell észrevenni, amit szeretnének beindítani. Krisztusban megjelent a nagyobb igazság, s az a cél, hogy ez a szikra gyulladjon lángra a tanítványok lelkében, majd onnan áradjon ki az egész világra. Az antitézisek a mindennapi élet konfliktusait nevezik meg: gond van a szív tisztaságával, a beszéd őszinteségével, a gondolatvilág tisztaságával, az erőszak megváltoztatásával. Ezek a mindennapi életből vett konfliktusok, amit az antitézisek említenek, csak úgy gyógyulhatnak, ha belül elkezdődik egy új magatartás, ami kiáradhat a mindennapi életbe. Előbb belül történjen meg a kiengesztelődés, ezután áradjon ki a világba a tanítványokon keresztül. Az antitézisek túlzásai hiperbolák, túlzások, melyek meghökkentik az embert. Jézus meg akar hökkenteni, ki akar zökkenteni a közömbösségből. Ki akar lökni a kényelmes törvénytartásból. Provokál, többre hív. Így dinamikája sem csak ezekre az esetekre vonatkozik, hanem arra indítja a tanítványt, hogy keresse a túlcserélhető szeretet megvalósítási lehetőségeit a maga életében is, és a közösségi életében is. A hegyi beszédben egy örök nyugalanság öröklődik át minden történelmi korszakra, hogy az Atya határtalan szeretetét igyekezzünk megvalósítani – mindig túl a leírt törvényeken.

A törvény továbbra is kell. Krisztus sem mondja, hogy eltörölni akarja a régieknek adott törvényt. A Tóra bizonyos törvényei, s főleg a tízparancsolat ma is érvényesek, hiszen ezekben a természetes erkölcsi törvény nyer megfogalmazást, mely minden emberre érvényes. Az antitézisek célja nem a normák lesöpérése, nem lehet szervesen szembeállítani az evangéliumot és a törvényt. A hegyi beszédben sokkal inkább a Tóra maradandó jelentősége lett kinyilvánítva, de a teljesítésének eddig láthatatlan mélysége tárul fel. Az ószövetségi gondolkodásban a törvény Isten gondoskodásának jele és eszköze. A zsidó nép nagy tapasztalata a pászka során - kivonulás -, hogy Isten ura a történelemnek. Ugyanez az Isten ura a teremtésnek is. Ettől az Istentől bizalommal fogadja a törvényt. Ilyen szempontból a törvény teofánia, Isten megjelenése, gondviselésének jele és eszköze a teremtésben és a történelemben. Azonban Isten gondviselésének a csúcsa maga Krisztus, a teofánia átváltozik krisztofániává, akiben a Tóra eddig nem látott értelmezése és megtartása is felragyog.

Megjelenik a *túlcsorduló követés*. „Gyere és kövess engem!” A törvény tökéletes megtartása abban áll, hogy az élő Krisztust kövessük. A tanítvány mindig ehhez az áttöréshez méri magát. A tanítvány létlehetőségei csúcsát látja meg Krisztusban. Egy áttörés zajlik Krisztus élete által, amely mintha átszakítaná a horizontot. Olyan ez, mint egy nyílt seb, amely a gondolkodást már soha nem hagyja nyugton, - személyesen és közösségileg sem. Emiatt törekszik majd állandó innovációra, ez okoz benne nyugtalanságot. A keresztény éppen ezért nem lesz önelégült soha, s nem gondolja, hogy ha a törvényt megtettem, mindent megtettem. A gazdag ifjú is vágyik többre, s mikor Jézus megmondja, hogy mi az a több, akkor azt a lépést nem tudja meglépni.

Attól még nem jó házas valaki, ha a házastársát nem csalja meg. Vagy azzal, hogy a felebarátom jogait tiszteletben tartom, az nem jelenti azt, hogy szeretem is. Nem a törvény megkérdőjelezéséről van szó, hanem a csúcsértelme elfeledéséről. A szórszálhasogató mérlegelés egyre inkább a törvénynek akart megfelelni, nem az élő igénynek. Amikor a túl sok lelkitükör veszélyes, mert az ember szinte inkább gyón és él a lelkitükör szerint, mint a mögötte hívó szeretet szerint, s lelkitükröt gyón, nem szeretetlenséget.

Amikor valaki azt gyónja, hogy *jajj Atya, én úgy vigyázok, hogy nehogyanis elkövessek bűnt*, akkor kedvem lenne azt mondani, hogy *elég baj az*. Nem az a cél, hogy ne kövessék el bűnt, ne a bűnt nézzem, hanem magát Krisztust.

Az egyházban, amikor a törvényeket nézzük, a külső megtartás a fontos, és a belső, mintha kimaradna. A törvénynek való külső megfeleléssel még dicsekszik is, hogy az a jó katolikus, aki így és így tartja be a törvényeket, mindent pontosan. De vajon van-e benne szeretet?

Ez a gondolkodás elmegy Isten hívásának élő igénye mellett, így nemcsak Isten hívását véti el, hanem a *legjobb önmagát is*.

Amikor az antitézisekben Jézus a régi előírások helyett valami újra hív, akkor nem könnyebbé akarja tenni az életünket. Valóban van, amit keresztényként elhagyunk a régi törvényéből (szombat, körülmetélés, tisztasági szabályok), de szó sincs arról, hogy Krisztus egyszerűen könnyíteni akarna. Az Ószövetségben megmutatkozó Isten nemcsak egy nép Istene, hanem az egész teremtésé, egész történelemé, minden népé és emberé. Krisztus ezt teljesíti be: egyetemessé teszi, mindenkinek szól az örömhír. Az egyetemesség Jézus ajándéka, minden népet egyetlen nagy családba akar összefogni. Aki belép Jézus Atya-kapcsolatába, aki Atyának szólítja őt, és Krisztust követi a Lélekben, az új közösség, ez az egyház. Az antitézisekben látni kell, hogy valamitől valóban megszabadít Krisztus, de egyben valamire fel is szabadít: nagyobb szabadságra, amit csak egy nagyobb engedelmisség tesz lehetővé.

A rosszat nemcsak féken tartani, hanem gyógyítani

Az antitézisek rávilágítanak a törvény elégtelenségére. A Tóra jó, Isten gondviselésének jele és eszköze - mégsem mindenható. A rosszat igyekszik féken tartani, de nem tudja meggyógyítani. Még ha a

törvényt teljesen sikerül is megtartani, a rosszat az sem fogja gyökerestől gyógyítani. Krisztus a követőit nem veszi ki a történelmi lét ellentmondásosságaiból, de az ellenségeskedés, az üldöztetés közepette is van lehetőség a szerető viselkedésre.

Mindez jól értelmezhető a „szemet szemért” (tálió) törvényre. Önmagában praktikus törvény: megelőzően el akar riasztani a rossztól és arányossá akarja tenni a bosszút. Védte az embert annak idején. Ne nagyobb büntetése legyen az embernek, mint amit ő maga elkövetett. Oda-vissza féken akarja tartani az erőszakot, de nem tudja azt gyógyítani. Medrében akarja tartani az erőszakot, végső soron tehát a humanizálás a cél.

Amikor Jézus arról beszél, hogy „tartsd oda a másik orcádat”, akkor nem egyszerűen a modern politikai erőszakmentesség példáját látjuk, inkább az eddigi mérlegelések megkérdőjelezését. Az eddigi gondolkodási séma lett nevetségessé téve, hiszen az oda-vissza pofozkodás nem vezet előbbre. Krisztussal egy új gondolkodásmód, új horizont, új erő adatik, őbenne a valóság más lett: a történelmi szituáció, a cselekvő ember, a gyógyító irgalmasság, a szerető istenkép. A gonosz elleni kazuisztikus (a törvény pontról pontra való betartása) és szörszálhasogató védekezés helyére a feltétlen kiengesztelődés, a szeretet általi gyógyítás lép.

Krisztusban az isteni többlet lépett közénk, ami képes megtörni az önmagukat újra és újra megerősítő ördögi köröket. A tanítványok számára az Atya határtalan kiengesztelődése jelenik meg, akinek irgalma kiárad mindenkire. Már nem gyűlölni kell az ellenséget, hanem szeretni, imádkozni érte. Krisztus a legdrámaibb helyzetekre mutat egy új cselekvést, aminek lehetőségi feltétele a szerető Atya. A tanítvány beléphet ebbe az Atya-viszonyba, s aki belép, az képes lesz legyőzni a rosszat, nemcsak féken tartani. Az evangélium itt radikális, s ezt egy rigorista teljesítményetikával nem lehet elérni. A cselekvés gyökereinél egy megérintettség jelenik meg, ami szabadsággal ajándékozza meg a tanítványt.

A Tóra tehát érvényes, de megváltoztak a keretfeltételek: már Istent is szerető Atyának ismerjük, az emberről is többet tudunk meg Krisztus által. A tartalom maradt, csak az átadási mód megváltozik, az interpretáció. Nem a tanítás változott meg, hanem a konfliktus megoldásának a módja, a történelem kényes helyeihez máshogy nyúlunk hozzá. Mindig a békésebb utat keresi, kutatja a többi alternatívát, hangsúlyozza az együttműködés fontosságát, figyelni akar az esetekre, akarja a szeretet rendjét személyes, családi és társadalmi síkon is. A sok rendőrtől, börtöntől, kamerától, jogtól fontosabb a megelőzés, a nevelés, a gyógyítás.

Mindennek az alapja: *elbűvöltségből jónak lenni*

A törvényt túlcsondulóan teljesíteni, a gonosznak odatartani a másik orcánkat – mindez nem egy megfeszített erkölcsi erőbevetés eredménye. A hegyi beszéd nem arról szól, hogy a keresztények még jobban feszítsék meg önmagukat. Már nem arról van szó, hogy a tanítvány túlkövetelje magát, szorítsa össze

a fogát, feszítse meg aszketikusan minden erkölcsi erejét, s úgy igyekezzen szeretni még az ellenségét is. Inkább ajándékról van szó: Krisztusban más lett a világ, a hegyi beszéd és a hozzá tartozó kereszt új mintát ad. A keresztény belép Krisztus követésébe. Ez azt is jelenti, hogy már másképp cselekedni képtelen vagyok. Ez jelenik meg János első levelében, aki szerint a tanítványok képtelenek hallgatni Krisztus feltámadásáról. Annyira elbűvöltek, hogy képtelenek a rosszat tenni. Ez a jó magatartás nem rigorista követelés eredménye, hanem szerelem, elbűvöltség, megigézettség. Vagyok vele olyan szeretetkapcsolatban, hogy „nem visz rá a lélek”, hogy mondjuk, káromoljam őt.

A jó tesz egzisztenciálisan képtelenné a rosszra. Nem önmegváltás történik, hanem Krisztus szeretet vált meg. Nem a bűn ellen kell küzdeni, hanem Krisztus szerelméért, barátságáért, s az majd magától irtja bennünk a rosszat. Ahogy a káromkodásra nem visz rá a lélek, úgy kellene ezt kiterjeszteni minden bűnünkre, hogy azokra se vigyen rá a lélek. Izgalmas ezt meggondolni az utolsó ítéletre is: a szent ember éppen ezért képtelen a rosszra, mert Isten betölti őt, közel van hozzá. Az utolsó ítéleten éppen az derül ki, amilyen az ember „mindig is volt”: az állandósul, amilyenné tette önmagát. A mennyek országának jutalma azt jelenti: Isten közelsége állandósul - amiben addig is benne éltem -, az állandósul. Már nem parancsmorál. Fontos az ész, a szisztéma, a humántudományok, de előbb való az elbűvöltség. Az erkölcs elsősorban nem azt jelenti, hogy valami ellen élünk (bűn), nem kötelességből tesszük a jót, nem is egyszerűen a normákat tartjuk meg (természetjog), hanem valamiért, illetve valakiért élünk. Az erkölcs indítéka a jó, a szeretet, az elbűvöltség.

A hegyi beszéd egy csodaszép istenképet nyilvánít ki. Ez azért fontos, mert az istenkép következménye az erkölcs: a rigorista erkölcs mögött torz istenkép áll. A tiszta, igaz istenképp más erkölcsöt tesz lehetővé: ha Isten szeretetteljes, szabadon meghívó személy, akkor ilyen morálra hív. Amikor kérünk, amikor hálát adunk, amikor bocsánatot kérünk, még mindig erősen önmagunk körül forgunk. Ezért fontos a dicsőítés. A mise szövegei is tele vannak dicsőítéssel. A dicsőítésben Isten felé fordulunk, és engedjük, hogy dicsősége elbűvöljön bennünket. Elbűvöl a teremtő, megváltó, beteljesítő szeretete.

Az új parancs

Joggal tekinthetjük a keresztény erkölcs összefoglalásának a szeretet parancsát. A tízparancsolatot a zsidó nép „lefelé” bővítette, tovább aprózta mintegy 600 parancssá. Jézus „fölfelé” szűkíti a szeretet kettős parancsát, ami tulajdonképpen három.

A szeretetnek három iránya van Jézusnál: „fölfelé” Isten felé, „kifelé”, az embertárs, a világ felé és „befelé”, önmagunk felé. A szeretet három iránya egymást erősíti. Ha az erkölcs csúcsa a szeretet, akkor a bűnfogalom is tisztul: a bűn lényege a szeretetlenség.

Például elsőáldozókkal a bűn témakörében nemcsak a parancsmegszegés szintjéről kellene beszélni, hanem azt kutatni, hogy miért szeretetlenség a lopás, a hazugság, a lustaság, vagy az engedetlenség. Hogyan szeretetlenségek ezek önmagunk, a másik ember és Isten felé?

A felnőttkori lelkiismeret-vizsgálatunknál is elsősorban azt kellene kutatni, hogy hogyan voltam szeretetlen, hogyan tudnám igényesebben szeretni önmagam, a másik embert és Istent. A lelkiismeret elsőrangú dolga nem a szabálymegtartás lesz, hanem, hogy találkozzon Istennel a mindennapokban. A II. Vatikáni Zsinat „*Gaudium et spes*” kezdetű lelkipásztori konstitúciója ezért nevezi a lelkiismeret szentélynek, ahol az ember találkozik a szerelmes Istennel, s onnan indul a morális cselekvésre. A lelkiismeret elsőrangú dolga egy alapvető döntés a szeretet mellett.

A szeretet három iránya egymást járja át, egyik sem terheli túl a másik kettőt. Mégis van egy sajátos elsőbbsége az Isten felé való szeretetnek, mert Isten előbb szeretett minket (1Jn 4,19), s így szeretetként ragadjuk meg önmagunkat és a világot. Az ember mindig csak válaszolni tud az Ő szeretetére. Az ember minél mélyebben fogadja be az Ő szeretetét, annál inkább lesz erkölcsös, mert ez a szeretet fogja őt irányítani. *Ki, mennyire szerelmes, annyira erkölcsös.* A keresztény erkölcs nem egyszerűen okos életvezetés vagy aszketikus erőfeszítés, hanem szerelmes kapcsolat. Szívesen vagyok jó, szívesen vagyok hűséges, nem is tudok más lenni.

A szeretet parancsa megjelenik más vallásokban, sőt, pogány filozófusoknál is. Mi az új a hegyi beszédben ezekhez képest? Nem az számít, hogy mit mond, hanem az, hogy ki mondja. A szeretet attól más az Újszövetségben, hogy Krisztus mondja, aki életével, tanításával, halálával és feltámadásával magát ezt a szeretetet hozta közénk. Ezért ha bármilyen más tanító beszél is a szeretetről, a szavai soha nem érik el Jézus szavainak és tetteinek intenzitását. Jézus szeretetre hívása ugyanis nem egyszerűen formális motiválás, hanem tartalmi meghatározás is. Tartalmi keretfeltételeket fektet le, hogy mi is tekinthető igazán szeretetnek: az, ahogyan Ő szeretett, egészen a keresztségig.

Krisztus önmagát adja nekünk zárandoktársul, megígéri a Lelket a nehéz órákra – s pont ebben különbözik az ő szeretetre hívása minden más vallásalapítóénál és filozófusénál. Krisztus nemcsak tanít a szeretetről, hanem a szeretés lehetőségi feltételeit változtatta meg.

Az ellenségszeretetről

Az antitézisek az ellenségszeretet parancsával záródnak: ezzel mintegy megkoronázzák az eddigi dinamikát. *Az ellenségszeretetet joggal nevezhetjük Jézus csúcstételének a hegyi beszédben.* Nincs ehhez hasonló a vallástörténetben.

Már az Ószövetségben is parancs: az ellenséget segíteni kell, ha számára eltévedt, vagy ha nagy teher alatt összeroskadt. A rabbinikus irodalomban ismert az általános segítőkészség kötelessége a szükségben szenvedők felé. „Ha éhezik az ellenséged, adj neki inni.” Mindenesetre ezek inkább mindennapi segítségek,

nem igénylik, hogy osztatlan szívvel szeressük ellenségünket. A sztoikus etika és a cinikus filozófia az általános emberszeretet kötelességét tanítják, ami az ellenséget is magába foglalja. Még ha vannak is előképek a filozófiában és az Ószövetségben, soha sincs olyan súlya az ellenségszeretnek, mint Jézusnál.

Az ellenségszeretet olyan határeset, ami nem tud egyszerűen a pusztán természetes szimpátiára támaszkodni. Igazán az terhelné meg az ember természetes képességeit, ha az ellenségszeretet parancsa azt jelentené, hogy az *ellenséget ellenségként* szeressük. Tényleg lehetetlen lenne a másikat azért szeretni, mert bánt, mert gonosz velem, mert árt a családomnak, árt a hazámnak stb.

A szentháromságos teremtéshit alapján valljuk, hogy az a legtermészetesebb az ember számára, ha testvérének tekinti a másikat, ha igyekszik vele szeretetkapcsolatba kerülni, s minden seb és küzdelem ellenére is marad remény. Mélyebb a testvériesség, mint a versengés vagy a gyűlölködés.

Krisztusnál az ellenségszeretet parancsa háttérben az Atyára irányítja a figyelmet, aki irgalmas. Az ellenségszeretet újszövetségi megalapozása az Atya irgalmának a gondolata, aki napját jókra és gonoszokra is felkelti. Nem egyszerűen a teremtésből fakadó közös származás, hanem az Atya határtalan irgalmának az utánzása lesz a fő indíték.

Szent Ágoston mondja: „Így az ember az ellenséget nem ellenségként szereti, hanem emberként, és azt kívánja neki, amit saját magának, azaz hogy megjobbítva és megújítva a mennyek országába jusson.”

Nem az a szeretet, hogy felszítunk magunkban egy pozitív hozzáállást az ellenséges másik felé, hanem bekapcsolódunk abba a szeretetbe, ahogy az Atya szereti őt és engem is, s az Atya felől akarjuk őt is szeretni. Ez már imádság.

Az ellenség szeretete az imádságban kezdődik, amiről Krisztus nemcsak beszél, hanem ő is imádkozik a kereszten. Az ima célja nem egyszerűen a passzivitás, hanem az aktivitás első lépése. Az imában emelkedünk a „mi Atyánk” színe elé, onnan látjuk a másikat, önmagunkat, a szituációt. Nem is tudjuk pontosan, mit kérjünk az imában: a másik megtérését, a szituáció megvilágítását, a saját hozzáállásom megváltoztatását? Egy ember van, akit meg tudok változtatni, és az én magam vagyok.

Az ellenségért végzett ima célja nem egyszerűen a megtérés, hogy legyen erőnk az elviseléséhez, hanem az aktív jóakarát és jó tett kezdete. Természetesen Jézus ellenségszeretetének parancsát nem lehet csak személyes síkra értelmezni, mintha a politikai, nemzetiségi ellenségeskedésekre nem lenne érvényes a megváltás. Nem az a baj, ha van másként gondolkodás, politikai ellenfél, szakmai verseny, hanem ha gyűlölködés van. Ami elvisz Istentől, ami ellentétes Vele. Gyűl az, ami öl: gyűlölet lesz belőle.

Morálisan igazolt lehet sürgető helyzetben az ártatlan élet, a közösség legsürgetőbb javainak a megvédése akár erőbevetés által (honvédő háború, terrorizmus, népiirtás megakadályozása). Az ellenségszeretet parancsa nem jelent tétlenséget: az önszeretetet és az ártatlan harmadik fél szeretetét is figyelembe kell venni, egyenesen kötelességem is. Kötelesség lehet bizonyos biztonságot teremtő nemzetközi összefogásban való aktív részvétel.

Az ellenségszeretet parancsa arra sűrget, hogy ne a rendőri-katonai erő alkalmazását tekintsük a legfőbb fegyvernek és a végső megoldásnak. Nem elég a még több fegyver, a börtön, a büntetőjog a gonosz féken tartásához, hanem azt gyógyítani is akarjuk. Intelligens ellenségszeretetről van szó, ami azt jelenti: nyújtunk felé megelőző nagyvonalúságot.

Néhány biblikus azt mondja, hogy nyelvileg itt egy feltétlenséggel találkozunk: a nyelv szerint Jézus éppen azt igényli, hogy az ellenséget ellenségként szeressük, azon garancia nélkül, hogy ő elhagyná az ellenséges beállítódását. Jézus az ellenségről a maga teljes gonoszságában beszél. Hiányzik a titkos hátsó gondolat, hogy az ellenséget a szeretet által baráttá lehet tenni. Ezt annyiban helyeseljük, hogy az ellenségszeretet legalábbis az első lépésekben kockázatos marad, „kölcson a visszafizetés reménye nélkül”. Ugyanakkor nem vakmerő hazardjáték az ellenségszeretet, hanem ott van benne a remény, hogy az ellenség baráttá válhat. Ez az én hozzáállásomon változik meg: kérem az Úrtól, hogy úgy tudjam őt nézni, ahogy Ő tekint rá, azzal az irgalommal. Krisztus benne él a másikban, de a megtört, a keresztre feszített Krisztus él benne.

Most gyűlölködő, de nem kell, hogy mindig az maradjon. Nem lehet kizárni, hogy ez eredménytelenséghez vezetne (egyenlőre), hogy veszteséget okoz a baráti kockázat, de az egész történelem Isten kezében van, másrészt én a magam tetteért vagyok felelős, hogy az adott szituációban a szeretetet a lehető legjobban elősegítő helyzetet teremtsék.

Miatyánk

A Miatyánk az egész hegyi beszéd közepe: szerkezetileg is középen található. A Miatyánk közepe az Isten országát hívja: „Jöjjön el a te országod”. Célja az, hogy amikor a tanítványok a Miatyánkot imádkozzák, az egész hegyi beszéd, Krisztus egész tanítása jusson az eszükbe. A hegyi beszéd és a Miatyánk szorosan összefügg. Az újdonság Krisztus egyedülálló Atya-kapcsolata. Jézus egyedülálló bizalmas kapcsolatban volt az Atyával, s a tanítványok meg akarták őrizni az Abba kifejezést. *Ebbe a bizalmas Abba-kapcsolatba vonja be Krisztus az övéit, s innen indul a morális cselekvés.* Már bizalommal kérhetnek a tanítványok, már utánozhatják a határtalan nagyvonalúságot, már fiakként bízhatnak a keresztség idején is.

„Mi Atyánknak” nevezi Jézus az Atyát és a testvéreit is bevonja ebbe az Atya-közelségbe. Isten az Atyám, a másik ember a testvérem. Az Abba kifejezés: nem tárgy az Isten, sem a másik ember, akit használhatok, hanem szövetséges.

A Miatyánk a „fiúság imája”, „a” keresztény ima, s innen indul el a keresztény ember cselekvése. A Miatyánk imája a szolgálékű és béres szemléletű mentalitás helyett eleve a fiúság szintjére emel: aki szívesen, az Atya iránti szeretetből teszi a jót.

Az Isten országának eljövetele és akaratának megvalósulása szintén központi helyet kap a Miatyánkban. Folyamatos eljövésben van, ez az ország jön, elkezdődik, amikor az ember találkozik Istennel, megismeri Őt, majd önmagát szeretetben és örömben neki ajándékozza. Isten új világa betört Krisztus személyében e világba, s ebbe bevonja a tanítványokat is. Amikor a tanítványok csatlakoznak Krisztushoz, Isten országa törvényeihez, akkor egy másik mérték szerint cselekednek – ami a hegyi beszéd. Az Isten akaratát is megvalósulásban van: az öröm, hogy Istennel összhangban cselekszem.

Semmi sem inspirálja annyira a tanítványt, mint az, ha megteszi az Isten akaratát, ez a szinergia, Vele való együtt cselekvés, szövetségben Vele.

Nincs predestináció (eleve elrendelés), nincs fatális akarat (hogyan ki vagyok szolgáltatva neki), nélkülem eldöntött életsors.

A Miatyánk imája olyan, mintha állandóan a történelem pulzusán tartanám a kezem, s keresném a lehető legjobb együttműködést Isten országa eljöveteleért. Az ima nem passzív beletörődésre vezet, hanem aktív cselekvésre. A kérdés, hogy legyen meg Isten akaratát, végső soron azt jelenti: Isten akaratát bennem akar megtörténni, képessé akar tenni a szeretetre.

Isten szeretete csak ott történik meg, ahol a szeretet cselekszik, akkor ez a szeretetben történő együtt cselekvés Krisztussal a Lélekben az Atya háza felé vezet.

A Miatyánk zárása nincs benne a hegyi beszédben, de benne van a Didakhéban: „Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség, mindörökkön örökké.” Doxológia, az Isten dicsőítése.

Az imádkozó megvallja, hogy a Szentháromságé a hatalom, a dicsőség. Ez bizalmat ébreszt a cselekvőben, Minden cselekvés Isten dicsőségét szolgálja, akivel együtt akarunk működni alázattal, a majdani botlásokra is irgalommal tekint, maga az egész élet doxológiává (Istendicsőítéssé) akar válni.

Tertullinus (szintén egyházatya) szerint a Miatyánk tartalmazza a meghirdetett tanítást és az annak megfelelő etikai útmutatást.

A Miatyánk imája az egyház közös kincse, a liturgia része, de kell hozzá az én személyes jelenlétem, hozzáállásom is. Nem pusztán ima, hanem életmód. Mindennap hozzá kell fűznöm a saját kéréseimet, mindennap készségesen beállítani az életemet Isten országának építésébe, eljövetelebe.

A hegyi beszéd olyan gyújtópont, amit nem ember csiholt, hanem Isten ajándéka az egyház számára, a Lélek „szikrája”. A Szentháromság önközlésének felülmúlhatatlan és megingathatatlan ajándéka. Ez a szikra tovább akar futni a történelem folyamán, és azon kell dolgozni, hogy ezt a rám bízott szikrát - amennyire tőlem telik – megtegyem.